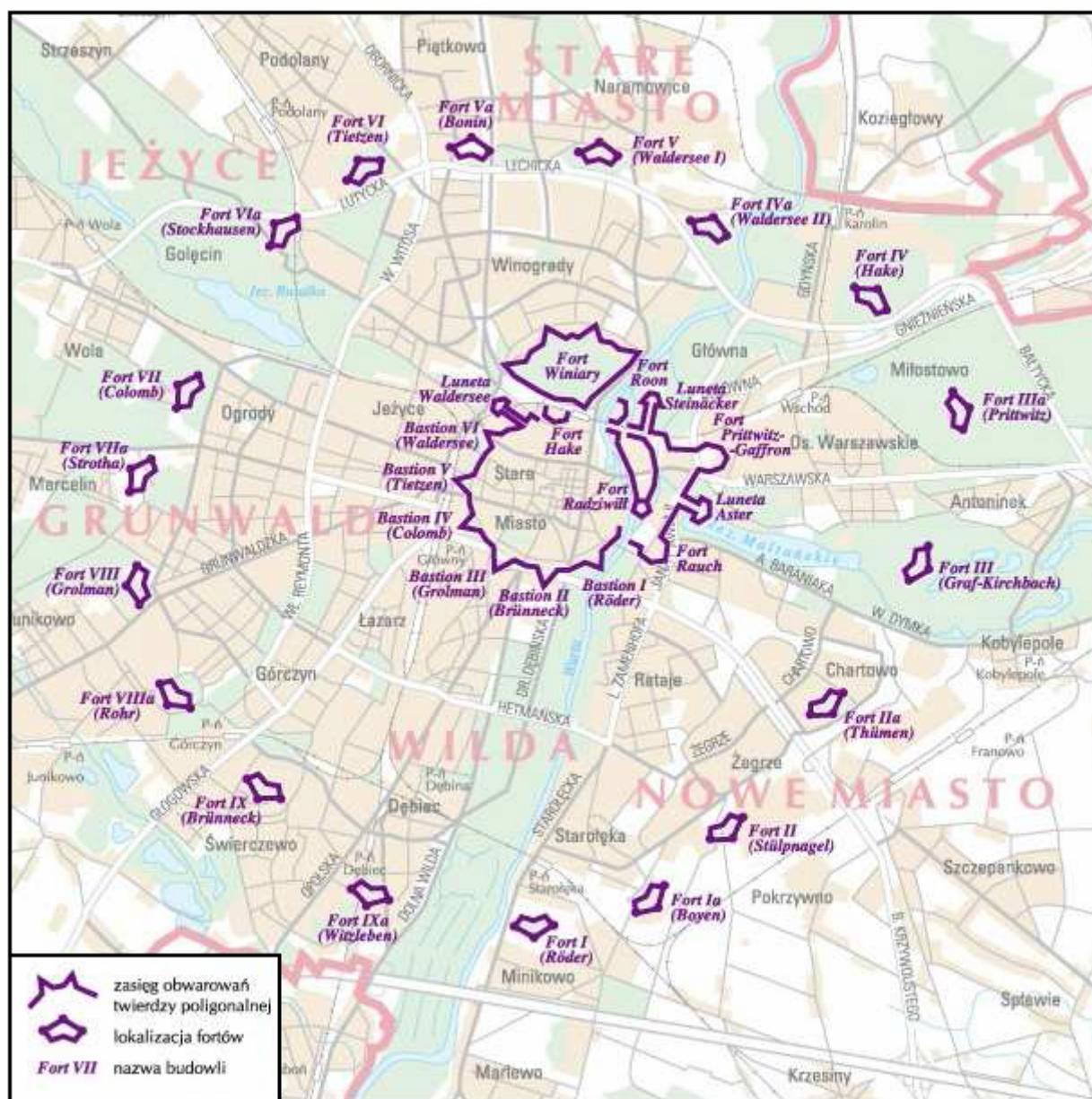

Załącznik do Regulaminu Regionalnej Odznaki Krajoznawczej PTTK „Twierdza Poznań”

Inicjatorem planu utworzenia z Poznania twierdzy był gen. Carl Wilhelm Georg von Grolman. W latach 1815-19 był on szefem pruskiego Sztabu Generalnego, a następnie dowódcą stacjonującego w Wielkim Księstwie Poznańskim V Korpusu Armijnego. O zmianie miasta w twierdzę zdecydowało jego strategiczne położenie na pograniczu prusko-rosyjskim oraz obawy Berlina przed polskim ruchem niepodległościowym odkąd w 1793 r. w ramach II rozbioru Polski miasto dostało się w ręce pruskie. Dodatkowym atutem Poznania jako twierdzy była Warta oraz dogodne ukształtowanie terenu. Otoczenie miasta fortyfikacjami na blisko pół wieku ograniczyło jego rozwój terytorialny.

Twierdza poligonalna:

1. Fort Winiary (Cytadela),
2. Wielka Śluza,
3. Fort Roon,
4. Śluza Cybińska
5. Śluza Katedralna
6. Fort Prittwitz-Gaffron,
7. Bastion Colomb,
8. Kaponiera Kolejowa,
9. Fort IV Waldersser II.

Twierdza fortowa

W stosunkowo niedługim czasie, bo zaledwie w okresie kilku dziesiątków lat XIX w. dokonał się szybki rozwój dalekosiężnej artylerii oblężniczej. Skonstruowano między innymi gwintowaną lufę, zamek odtylcowy, karabin powtarzalny oraz wynaleziono proch bezdymny. Dokonała się rewolucja w technice wojennej. Wynalezienie lufy gwintowanej oraz zamku, zwiększył zasięg ostrzału artyleryjskiego do ponad dziesięciu kilometrów. Powstały działa oblężnicze o kalibrze od 220 do 254 mm. Wszystko to spowodowało, że atakujący mogli z daleka ostrzeliwać poszczególne obiekty. Tak więc pierwotna funkcja Fortu Winiary straciła na znaczeniu. Władze pruskie podjęły decyzję o zbudowaniu w polu, wokół istniejącej twierdzy dodatkowego pasa fortów, oddalonego od 4 do 5 km od Twierdzy Winiary. Nowe umocnienia miały być niższe, zagłębione w ziemi, chronione kilkumetrowym terenem wodnym od zabudowań. Miały składać się z samodzielnych fortów, które stanowiłyby zasadniczy punkt oporu oraz podstawę do dalszych działań operacyjnych. Termin rozpoczęcia budowy pierścienia fortów szacuje się na 1872 r. Na polecenie pruskiego Ministerstwa Wojny wzniesiono dziewięć fortów głównych i jeden pomocniczy oraz wytyczono szosę pomiędzy nimi, tzw. drogę rokadową (umożliwiała ona przegrupowanie wojska oraz sprzętu a wytyczana była ukośnie lub równoległe do linii frontu). Powstała także samodzielna bateria Bogdanka nad jeziorem Bogdanka. Wybudowana pod koniec XIX w., znajdowała się pomiędzy Fortem VI a Fortem VII. Swoją wielkością dorównywała fortom pośrednim. Zanim ukończono budowę 9 fortów, postęp w zakresie produkcji i zasięgu broni artyleryjskiej wymusił decyzję władz pruskich, iż Poznań nie będzie centrum walki pozycyjnej, lecz bazą dla oddziałów piechoty walczących na przedpolu. W ten sposób postanowiono zbudować 8 kolejnych fortów pomocniczych. Wszystkie forty, zarówno te główne jak i pomocnicze, były fortami działobitniami posiadającymi stanowiska dla artylerii. Forty zaopatrzone zostały w pancerne kopuły obserwacyjne, umożliwiające ostrzeliwanie przedpola.

Forty główne

Forty główne zbudowane zostały na planie pięciokąta. Znajdowały się tam kaponiere wewnątrz (wyjątek stanowi Fort V oddalony o około 100 m od dzisiejszej ul. Lechickiej, który w czole miał kaponierę zewnętrzną) oraz duże działobitnie i pomieszczenia dla dwóch lub trzech kompanii piechoty. Wałem strzeleckim była szyja fortu. Szyja fortu kształtem przypominała bastion. Na jego prawym i lewym skrzydle znajdowało się po 6 baterii ziemnych oraz od 12 do 16 schronów. Forty główne otoczone były suchymi fosami o dziesięciometrowej szerokości i głębokości dziewięciu metrów. Skarpę i przeciwskarpę obudowano ceglami, a w murze przeciwskarpy znajdowała się podwójna kaponiera, skąd można było ostrzeliwać fosę. Do kaponierzy czołowej przechodziło się poterną krytym chodnikiem (zbudowanym pod skarpą) a mur przeciwskarpy okalała krata forteczna wysoka na 2,5 metra. Pod wałem mieściły się piętrowe koszary, magazyny, prochownia oraz laboratorium, połączone wewnętrznym korytarzem. W fortach głównych zbudowano także po 9 schronów pogotowia oraz remizy artyleryjskie. Dookoła każdego fortu prowadziła kryta droga, po stoku bojowym, rozszerzająca się od strony szyi. Tu znajdował się plac alarmowy, na którym naprzeciwko bramy głównej, umieszczono wartownie. Do fortu można było wjechać przez stalową bramę, z której do przeciwskarpy prowadził drewniany most. Forty główne były numerowane cyframi rzymskimi od I do IX.

10. Fort I Röder (1878-80) znajduje się na Starołęce przy ul. Książęcej.

11. Fort II Stülpnagel (1878-82) znajduje się na Żegrzu przy ulicy Obodrzyckiej.

12. Fort III Gröber (1877-81) znajduje się na Malcie przy ul. Krańcowej, na terenie Nowego Zoo.

13. Fort IV Hake (1879-84) znajduje się na Karolinie przy ul. Syreniej, w sąsiedztwie elektrociepłowni.

14. Fort V Waldersee I (1879-83) znajduje się na Naramowicach, przy ul. Lechickiej, na wysokości osiedla Wichrowe Wzgórze.

15. Fort VI Tietzen (1879-83) znajduje się na Podolanach przy ul. Lutyckiej i ul. Strzeszyńskiej.
16. Fort VII Colomb (1876-80) znajduje się na Woli przy Alei Polskiej, w sąsiedztwie Osiedla Lotników Wielkopolskich.
17. Fort VIII Grolman (1876-82) znajduje się na Kasztelanowie na osiedlu Grunwald Południe, przy ul. Bułgarskiej i ul. Rumuńskiej, w sąsiedztwie Stadionu Miejskiego.
18. Fort IX Brünneck (1876-80) znajduje się na Świerczewie przy ul. Skalnej; obecnie znajduje się tam fundacja pomocy bezdomnym „BIEDA”.

Forty pośrednie

Forty pośrednie zostały zbudowane na planie trapezu. Posiadały tylko jeden zwal główny, na którym umieszczono 6 dział. Forty te otoczone były suchymi fosami o dziesięciometrowej szerokości i głębokości ośmiu metrów. Po obu stronach przeciwskarp znajdowały się kojce i komory minerskie, połączone z fortem poterną. Obok poterny znajdowało się po 5 schronów pogotowia oraz schrony amunicyjne. Do fortów pomocniczych prowadziło wejście, umieszczone po lewej lub prawej stronie kaponiery wjazdowej. Podobnie jak forty główne, tak i forty pośrednie przykrywała warstwa ziemi o grubości 2,5 metra. Forty pośrednie były numerowane cyframi rzymskimi, tak jak w przypadku numeracji fortów głównych, lecz dodawano kolejne litery, począwszy od litery a np. Fort I – główny, Fort Ia – pośredni. W ostatnim etapie powstawania fortów, obok każdego z nich, po stronie zewnętrznej, zbudowano domek wałmistrza. Do dzisiejszych czasów zachowały się tylko 2 domki: przy forcie VIII i Ia. Zadaniem wałmistrza (podoficera) było utrzymanie drożności urządzeń melioracyjnych oraz troska o roślinność maskującą oraz trzebienie samosiejek, które – gdyby rozrosły się na przedpolach fortów – uniemożliwiłyby załogom fortów obserwowanie najbliższego otoczenia.

- Forty główne (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX),
- Forty pośrednie starszego typu (IVa, VIa, IXa),
- Forty pośrednie nowszego typu (Ia, IIa, IIIa, Va, VIIa, VIIIa).

Forty pośrednie starszego typu

19. Fort IVa Waldersee II (1878-81) znajduje się na Wilczym Młynie przy ul. Lechickiej.
20. Fort VIa Stockhausen (1879-82) znajduje się na Gołędzinie pomiędzy ul. Gołęcińską i ul. Lutycką.
21. Fort IXa Witzleben (1877-81) znajduje się na Dębcu przy ulicy 28 Czerwca 1956 r., w sąsiedztwie Zespołu Szkół Licealno-Technicznych. Jest to jedyny zachowany fort pośredni starego typu.

Forty pośrednie nowego typu

22. Fort Ia Boyen (1887-90) znajduje się na Starołęce przy ul. Warownej, w sąsiedztwie ul. Gołężyckiej.
23. Fort IIa Thümen (1887-90) znajduje się na Chartowie przy ul. Kurlandzkiej, na terenie Osiedla Czecha.
24. Fort IIIa Pritwitz (1887-90) znajduje się na Miłostowie przy ul. Wrzesińskiej, na terenie cmentarza komunalnego.
25. Fort Va Bonin (1887-90) znajduje się na Piątkowie pomiędzy ulicami: Wojciechowskiego, Lechicką i Księcia Mieszka I, w sąsiedztwie osiedla Bolesława Chrobrego.
26. Fort VIIa Strotha (1887-90) znajduje się na Marcelinie przy ul. Marcelińskiej.
27. Fort VIIIa Rohr (1887-90) znajduje się na Raszynie na osiedlu Grunwald Południe, przy ul. Raszyńskiej, w parku ks. Józefa Jasińskiego.